

ความมีชีวิตชีวาของเมืองกับการใช้พื้นที่สาธารณะย่านการค้าเมืองอุดรธานี

Urban Liveliness and the Use of Public Space in Udon Thani Commercial Zone

ปัญญา บุญประคัม¹

¹นักบริหารงานช่างระดับ 7
หัวหน้าฝ่ายควบคุมอาคาร
และผังเมือง กองช่าง
เทศบาลตำบลหนองบัว
จ.อุดรธานี
E-mail:
tomar4kk@hotmail.com

บทคัดย่อ

พัฒนาการของเมืองอุดรธานี จากพ.ศ.2436 มาจนปัจจุบัน ย่านการค้าศูนย์กลางเมืองอุดรธานีได้เริ่มจากบริเวณทิศใต้ของทุ่งศรีเมืองและได้ขยายตัวไปทิศทางทิศตะวันออกสู่สถานีรถไฟและมีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยมาอย่างต่อเนื่อง การศึกษาค้นคว้านี้ได้เปรียบเทียบการใช้พื้นที่สาธารณะที่ฝังตัวอยู่ในย่านการค้าเก่าและย่านการค้าใหม่ซึ่งมีโครงสร้างทางกายภาพที่แตกต่าง

ผลการศึกษาพบว่า ภาพรวมการใช้พื้นที่สาธารณะย่านการค้าเก่าสร้างความมีชีวิตชีวามากกว่าย่านการค้าใหม่ ในระดับพื้นที่ย่อย พื้นที่สาธารณะที่มีความสัมพันธ์กับบริบทและความเชื่อมโยงจะมีความถี่ในการใช้มากกว่าพื้นที่สาธารณะที่มีความหมายหรือกายภาพที่ดีเพียงอย่างเดียวแต่ขาดความสัมพันธ์กับพื้นที่สาธารณะนั้นๆ กิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่สาธารณะ กิจกรรมปกติจะขึ้นกับแรงดึงดูดของแหล่งกิจกรรมทางการค้าและธุรกิจหลักในย่าน ส่วนกิจกรรมทางเลือกและกิจกรรมทางสังคมพบว่ากระจายตัวอยู่ในพื้นที่สาธารณะที่ใกล้เคียงกับกิจกรรมหลักนั้นด้วย ซึ่งจะมีความต้องการแตกต่างกันโดยผู้ใช้ที่เป็นคนในพื้นที่หรือคนนอกพื้นที่ โดยคนในพื้นที่จะมีกิจกรรมทางเลือกและกิจกรรมสังคมบนพื้นที่สาธารณะบริเวณใกล้เคียงแต่คนนอกพื้นที่จะอาศัยแรงดึงดูดของแหล่งกิจกรรมหลักของย่านเป็นที่รองรับกิจกรรมทางสังคม

Abstract

According to the development of Udon Thani city from 1893 to present, commercial zone was located around the South of Thung Sri Muang urban open space, and has been expended to the East of Udon Thani railway station. This study aimed to compare the use of public area settled down in the old quarter of commercial area with a contemporary commercial area which have different physical structures.

The results of this study were found that over all of public area use in the old quarter of commercial zone are livelier than the contemporary one. In the subsidiary level public area which has a relation with contexts is used more frequently than the public area which has a good appearance but has no relation with its physical setting. For activities held in the area, necessary activities will be held with attractions of the main commercial activity sources. However, for optional and social activities, it was found that they are scattered in areas near main commercial activity zone as well. Demanding of users is different. Local people have optional and social activities in public area nearby, but outsiders consider the attractions of the area for the social activities.

บทนำ

ความมีชีวิตชีวาของเมือง

ความมีชีวิตชีวาของเมือง หมายถึง ความคึกคัก ความมีเสน่ห์ที่น่าสนใจอันเกิดจากความหลากหลายของผู้คน หลากหลายกิจกรรมและหลากหลายช่วงเวลาที่เกิดขึ้นในเมือง ความหลากหลายผู้คน เช่น หลากหลายกลุ่มคน กลุ่มสังคม อาชีพเช่น คนในพื้นที่ คนนอกพื้นที่ นักท่องเที่ยว เป็นต้น หลากหลายกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นปกติในชีวิตประจำวัน กิจกรรมนันทนาการ การพักผ่อน กิจกรรมทางสังคม และถ้าเมืองมีกิจกรรมต่างๆเกิดขึ้นทั้งวันนั้น หมายถึงความหลากหลายช่วงเวลา จะสามารถสะท้อนความมีชีวิตชีวาของเมือง อันจะส่งผลด้านเศรษฐกิจ สังคม และความเป็นอยู่ของเมือง

พื้นที่สาธารณะต่อการส่งเสริมความมีชีวิตชีวาของเมือง

พื้นที่สาธารณะในเมือง เป็นองค์ประกอบทางกายภาพที่สำคัญของเมืองที่นักคิดหลายท่านให้ความสนใจและยอมรับว่ามีความสำคัญต่อความน่าอยู่ของเมือง โดยเฉพาะยุคหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรม มีกระบวนการทางผังเมืองต่างๆที่พยายามจะทำให้เมืองให้น่าอยู่ แนวคิดและทฤษฎีต่างๆหลายกลุ่มที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับชีวิตความเป็นอยู่ การดำรงชีวิตในเมือง เช่น ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อความสวยงามของเมือง (The City Beautiful Movement) ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่ออุทยานนคร (The Garden City Movement) ขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อพื้นที่โล่งในชุมชน (The Community Open Space Movement) ล้วนแล้วแต่เป็นการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่จะส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในยุคนี้ แม้กระทั่งประเด็น “ความเป็นสาธารณะของพื้นที่” ยังมีความพยายามศึกษาความหมาย คำจำกัดความและความสำคัญอย่างกว้างขวาง สุจาริน คุณผล (2541) ได้ศึกษาคำจำกัดความของ “พื้นที่สาธารณะ” จากนักคิดต่างๆ เช่น Bernard Tschumi (1990 อ้างใน Madanipour) การนิยามคำว่าพื้นที่ใดๆ คือการระบุคุณสมบัติตามธรรมชาติที่แน่ชัดของพื้นที่ ความหมายของพื้นที่เกิดขึ้นจากองค์ประกอบปิดล้อมของพื้นที่นั้นๆ Steven Carr, et. Al (1992) นิยามพื้นที่สาธารณะไว้ว่า เป็นสถานที่ที่เปิดให้คนทั่วไปเข้าถึงได้ มีรูปแบบและชื่อเรียกต่างกันออกไป อาจเป็นเจ้าของโดยรัฐหรือเอกชน Ali Madanipour (1996) พื้นที่สาธารณะคือพื้นที่ที่เปิดให้คนเข้าถึง และเข้าร่วมกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ซึ่งควบคุมโดยหน่วยงานสาธารณะซึ่งจัดหาและบริการพื้นที่เพื่อสาธารณประโยชน์ Blauw (1996) เห็นว่าองค์ประกอบที่สำคัญคือความสามารถในการเข้าถึง (Accessibility) และชีวิตสาธารณะ

(Public Life) Harbermas (1989) พื้นที่สาธารณะ เป็นสื่อกลางแห่งการประสานความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคน

ที่สำคัญมีกลุ่มที่เรียกร่องพื้นที่ของชีวิตสาธารณะ เช่น Jane Jacobs (1961) ซึ่งได้ให้ความสำคัญกับชีวิตสังคมเมือง ความปลอดภัยในสังคม ความมีชีวิตชีวาของเมือง ซึ่งพื้นที่สาธารณะในเมืองควรมีความหลากหลายผู้คนหลากหลายกิจกรรมและช่วงเวลาสอดคล้องกับ Jan Gehl (1987) เขียนในหนังสือ “Life Between Building” เกี่ยวกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่สาธารณะ โดยเฉพาะกิจกรรมทางสังคม และกิจกรรมทางเลือกที่เกิดขึ้น จะทำให้เมืองมีความหมาย มีเสน่ห์น่าดึงดูด ซึ่ง Jan Gehl (1987) ได้ให้ความสำคัญกับ “คน” โดยมีแนวคิดที่ว่า คนเป็นตัวดึงดูดคนด้วยกัน ในขณะที่ William White (1980) เขียนในหนังสือ “The Social Life of Small Urban Space” ได้กล่าวว่า พื้นที่สาธารณะที่ประสบความสำเร็จ คือ พื้นที่ที่ดึงดูดให้คนเข้ามาใช้ ประกอบกิจกรรม และได้พบว่าปัจจัยที่ดึงดูดคนเข้ามาใช้พื้นที่นอกจากปัจจัยของ White (1980) ได้ให้ความสำคัญกับรูปแบบพฤติกรรมที่เกิดขึ้น เช่น คนมีพฤติกรรมชอบนั่งดูคนจากการเลือกที่นั่งในบริเวณที่เห็นคนเดินผ่านไปมา นำไปสู่แนวทางการออกแบบองค์ประกอบพื้นที่สาธารณะ เช่น การจัดวางที่นั่งในตำแหน่งที่เหมาะสม ในประเทศไทยเองก็มีกลุ่มนักคิดที่มองเห็นความสำคัญของการใช้พื้นที่สาธารณะที่จะส่งเสริมความมีชีวิตชีวาและความน่าอยู่ของเมือง อาทิ ปรานอม ตันสุขนันท์ & มนสิชา เพชรานนท์ (2551) ได้ศึกษาพื้นที่สาธารณะในเมือง-ชีวิตเมืองขอนแก่น ได้พบว่า พื้นที่สวนสาธารณะกลางเมืองขอนแก่น บริเวณสวนรัชฎา ซึ่งตั้งอยู่บนถนนประชาสโมสร มีศักยภาพในการเข้าถึงสูงมาก แต่ความชัดเจนทางจินตภาพต่ำ ผู้คนไม่สามารถจดจำได้ และการใช้งานก็มีน้อย ซึ่งในทางกายภาพ สวนรัชฎาขาดการเปิดมุมมองเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่ภายในกับถนนซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะที่มีผู้คนผ่านไปมาเป็นจำนวนมาก และได้เสนอแนะ ให้มีการเปิดพื้นที่ ให้มีมุมมองและความเชื่อมโยงกับพื้นที่โดยรอบ เพื่อสร้างความมีชีวิตชีวาให้กับย่าน สอดคล้องกับการศึกษาเพื่อการฟื้นฟูและวางแนวคิดเพื่อการออกแบบทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุดรธานี ของ อภิรติ เกษมสุข และคณะ (2003) ได้เสนอให้สร้างความมีชีวิตของพื้นที่โดย เสริมโครงข่ายสัญจรและกิจกรรม เพื่อให้เกิดการรับรู้ที่ชัดเจน และพบว่าปัญหาหนึ่งของ ทุ่งศรีเมือง คือ การขาดความสัมพันธ์กับบริบทโดยรอบ อริยา อรุณินท์ (2545) ได้ศึกษาเปรียบเทียบการจัดกิจกรรมสาธารณะบนถนนสาธารณะในเขตกรุงเทพมหานคร โดยได้อ้างอิงถึงแนวคิด ที่ให้ความสำคัญกับมิติด้านอื่นๆของถนนสาธารณะ

นอกจากเป็นทางสัญจร ดังเช่น Ane Vernez Moudon (1987) ได้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทอื่นๆ ที่สามารถเป็นไปได้ เพื่อส่งเสริมชีวิตสาธารณะ เช่น ถนนคนเดิน ถนนมวลาชน ถนนสายบันเทิง เช่นย่าน Boat Quays และ Clarke Quays ที่พัฒนาพัฒนาถนนเลียบบนแม่น้ำ ย่านศูนย์กลางธุรกิจการค้าของประเทศสิงคโปร์เพื่อเสริมชีวิตเมืองให้ย่านนี้มีชีวิตชีวาขึ้น การศึกษาของ อริยา (2545) ได้เปรียบเทียบการสร้างบทบาทใหม่ให้ถนน กิจกรรมที่จัดบนพื้นที่สาธารณะนั้น จะประสบความสำเร็จ ควรมีความเป็นสาธารณะสูง ไม่อยู่ภายใต้อำนาจและการควบคุม การมีส่วนร่วมกับกิจกรรมสาธารณะ จะทำให้กิจกรรมที่จัดขึ้นได้ผลดี มีคุณค่าและความหมาย สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของ พื้นที่สาธารณะที่ได้เปลี่ยนบทบาทชั่วคราว (Event) ซึ่งแสดงให้เห็นอีกหนึ่งตัวอย่างที่พื้นที่สาธารณะ ได้แสดงตัวตน แสดงมิติที่ซ่อนเร้น แม้เพียงหนึ่งเหตุการณ์ และรายละเอียดของการศึกษาได้ค้นพบประเด็นที่สำคัญในการพัฒนาพื้นที่ การกำหนดการใช้พื้นที่หรือกำหนดกิจกรรม รูปแบบและการจัดการอย่างไรที่จะก่อให้เกิดความเหมาะสม รั้งสรรคความเป็นเมืองที่มีชีวิตชีวา มีความหมายที่น่าสนใจ

ย่านการค้าหรือย่านพาณิชย์กรรมอาจนับได้ว่าเป็นหัวใจที่สะท้อนภาพด้านเศรษฐกิจ สังคมของแต่ละเมือง ความคึกคักมีชีวิตชีวาของย่านนอกจากจะบ่งชี้มิติทางด้านภาวะเศรษฐกิจแล้ว ยังบ่งชี้มิติอื่น เช่นมีแรงดึงดูดผู้คน มีเสน่ห์ มีความน่าอยู่ และน่าใช้ชีวิตอยู่ในย่าน

ลักษณะทางกายภาพและประเภทพื้นที่สาธารณะ

นักคิดยุคแรก ๆ กลุ่มแนวคิดที่ให้ความสนใจกับกายภาพ ได้แก่ Sitte (1889) และ Zucker (1959) สนใจในเรื่อง ทักษะวิสัย, ความงาม พัฒนาการพื้นที่สาธารณะในยุโรปตั้งแต่ ค.ศ. 500 – 1500 ที่เห็นได้ชัดเช่น จัตุรัสเมือง (อ้างอิงจาก กาญจน นทีวุฒิ กุล, 2550)

ยุคกลาง ค.ศ. 15–17 (Medieval Era) จะสร้างจัตุรัสบริเวณที่ตั้งสถานที่สำคัญของเมือง เช่น ศูนย์กลางเมือง, ทางเข้าเมือง

ยุคเรอเนสซองส์ (Renaissance Era) จะเน้นความงามของสถาปัตยกรรมที่รายรอบจัตุรัส การสร้างเอกลักษณ์ การตกแต่งหน้าอาคาร (Building Facade) มีการสร้างองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น น้ำพุ และการเน้นการปิดล้อมพื้นที่

ยุคใหม่ (Modern Era) หรือสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (ค.ศ. 1930) เป็นต้นมา การก่อสร้างเน้นประโยชน์ใช้สอยอาคาร

(Functionalism) นิยมให้ความสำคัญกับการเปิดพื้นที่ การจัดแบ่งการใช้ประโยชน์พื้นที่ออกเป็นย่านต่างๆ พื้นที่สาธารณะยุคนี้นิยมสร้างในรูปแบบสวนสาธารณะ (Public Park) ความเจริญก้าวหน้าด้านวัสดุและการก่อสร้างอย่างรวดเร็ว ทำให้เมืองเกิดปัญหาการขยายตัว การออกแบบพื้นที่สาธารณะที่มีความหมายต่อชีวิตเมืองใหญ่ไม่ได้รับความสำคัญ อาคารอยู่ห่างกัน พังพการสัญจรด้วยยานพาหนะมากขึ้น การสร้างเมืองในยุคนี้ ทำให้พื้นที่สาธารณะที่มีความหมายต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนเกิดอยู่ตามละแวกชุมชน ขาดการเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบ

ยุคปัจจุบัน (Present Time) หลัง ค.ศ. 1955 เริ่มมีกลุ่มนักคิดให้ความสำคัญกับการวางผัง ออกแบบเมือง ที่ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดกับคุณภาพชีวิตในเมือง หรือชีวิตสาธารณะ (Public realm) ได้มีนักคิดเริ่มมองมิติอื่น ๆ ของการใช้พื้นที่สาธารณะ ควบคู่กับกลุ่มนักคิดที่สนใจกายภาพพื้นที่ เช่น มิติด้านสังคม ความน่าอยู่ของเมือง รูปแบบของพื้นที่สาธารณะไม่ว่าจะเป็นถนน พื้นที่จัตุรัส พลาซ่า สวนสาธารณะ หรือ พื้นที่ใด ๆ ภายนอกอาคาร ถูกให้ความสนใจศึกษามากขึ้น ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่สาธารณะหากจำแนกด้วยรูปร่างมีผู้ศึกษาไว้ดังนี้

พื้นที่สาธารณะประเภทพื้นที่ (Area)

ได้แก่พื้นที่สาธารณะที่มีรูปร่างที่บอกขอบเขตกว้างยาว หรือขนาดพื้นที่ได้ เช่น จัตุรัสเมือง คือ พื้นที่ล้อมรอบด้วยกรอบผนังอาคาร Sitte (1889) เป็นนักคิดยุคแรก ๆ ที่ได้ศึกษาคุณลักษณะของ พื้นที่สาธารณะ ด้วยการวิเคราะห์การมองเห็น (Visual) ได้กล่าวถึงความงามของจัตุรัสแบบยุโรปและองค์ประกอบของความงามนั้น นอกจากนี้ยังมีนักคิด Zucker (1959) ในงานเขียน “Town and Square” ได้ศึกษาารูปแบบ (Typology) ของจัตุรัสด้วยการเสกศัพท์ภาพ อธิบายถึงการจัดองค์ประกอบการปิดล้อมพื้นที่แบบต่างๆ Zucker (1959) ได้จำแนกจัตุรัสจากความสัมพันธ์ของบริบทต่อพื้นที่ไว้ เช่น จัตุรัสที่ปิดล้อมอย่างสมบูรณ์ (Close Square) จัตุรัสอิทธิพล (Dominate Square) ที่ใช้การรับรู้ความรู้สึก อิทธิพลของอาคารตรงหน้าพื้นที่นั้น ๆ จัตุรัสที่สร้างความเป็นศูนย์กลาง (Nuclear Square) เช่น ในกรุงโรม จัตุรัสตลาด (Market Square) จัตุรัสประตูเมือง (Town Gate Square) จัตุรัสใจกลางเมือง (Town Center Square) Clare Cooper Marcus & Carolyn Francis (1990) ได้จำแนกพื้นที่สาธารณะในย่านศูนย์กลางเมือง โดยศึกษาในเมือง San Francisco เช่น “Street Plaza” คือ พื้นที่สาธารณะเชื่อมต่อกันทางเดินเท้าและถนนมีการใช้งานพื้นที่ เช่น การนั่งรถนั่งผู้คน และได้ศึกษาพบว่าเพศชายใช้พื้นที่สาธารณะดังกล่าว

มากกว่าเขตหญิง “Urban Oasis” เป็นพื้นที่สาธารณะที่มีความร่มรื่นของพืชพรรณต้นไม้เป็นภาพที่ชัดเจนเหมือนสวนสาธารณะ “Transit Foyer” เป็นพื้นที่สาธารณะที่เชื่อมต่อบริเวณสถานีขนส่งประเภทต่างๆ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีผู้คนพลุกพล่านหลากหลายเพื่อการเดินทาง จึงพบองค์ประกอบพื้นที่สำหรับพักผ่อน การใช้อาคารใกล้เคียงที่มีกิจกรรมที่สัมพันธ์กัน เช่น ร้านขายหนังสือพิมพ์, ดอกไม้, อาหารว่าง “Grand Public Place” เป็นพื้นที่โล่งขนาดใหญ่ใจกลางเมือง เช่น จัตุรัสขนาดใหญ่ของเมืองยุคกลาง เป็นที่รองรับกิจกรรมระดับเมือง เช่น การแสดงขนาดใหญ่ การจัดงานประจำปี การจำแนกประเภทโดย Marcus & Francis (1990) พบว่าส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่สาธารณะที่ฝังตัวในเมือง โดยบริบทและบทบาทของพื้นที่สาธารณะนั้นๆ เป็นตัวกำหนดความแตกต่าง

พื้นที่สาธารณะประเภทเส้นทาง (Linear)

ได้แก่ พื้นที่สาธารณะที่มีรูปร่างลักษณะแคบยาวหรือเป็นเส้น ดังนี้

1. ถนน (Street)

เป็นเส้นทางเชื่อมโยงจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง ถนนนอกจากความหมายข้างต้นยังมีความหมายเชิงสังคม เกี่ยวโยงไปสู่วิถีชีวิต การเมือง สิ่งแวดล้อมรอบข้างด้วย เช่น นักคิดที่ให้ความสำคัญในประเด็นนี้ ได้แก่ Jacobs (1961) White (1981) และ Gehl (1987) นักคิดกลุ่มดังกล่าวได้ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างคน กิจกรรมและบทบาทที่มีความหมายนอกจากเส้นทางเชื่อมโยง

2. ทางเท้า บาวิถี (Path)

ทางเท้าเป็นอีกลักษณะพื้นที่สาธารณะคล้ายกับถนน มีกายภาพลักษณะแคบยาว ได้จัดไว้เพื่อการเดินและพักผ่อนไปพร้อมถนน ความสำคัญของทางเดินเท้าในมุมมองของนักคิดกลุ่มข้างต้นได้ให้ความสำคัญในประเด็นเชิงสังคมเช่นเดียวกัน ที่น่าสนใจคือลักษณะทางกายภาพ (Setting) ของทางเท้า คือ พื้นที่สาธารณะที่อยู่ระหว่างอาคารกับถนน ฉะนั้น นอกจากมีบทบาทรองรับการเดินทางเชื่อมโยงจากจุดหนึ่งไปยังจุดหนึ่งขนานถนนและอาคารแล้ว ยังควรจะต้องพิจารณาถึงความเชื่อมโยงในแนวแกนตั้งฉากจากอาคาร ซึ่งอาจเป็นพื้นที่ส่วนบุคคล (Private Space) เช่น บ้านส่วนบุคคลกับถนนสาธารณะ อาคารสาธารณะ เช่น ห้างสรรพสินค้า ตลาดกับถนนที่ขั้วไขว้ไปด้วย ยวดยาน ซึ่งจะทำให้ทางเท้าในแต่ละบริเวณแตกต่างกัน เช่นทางเท้าขนาดใหญ่หน้าบ้านและอาคารพาณิชย์ อาจถูกใช้เป็นที่ค้าขาย เช่น ร้านอาหารว่าง เครื่องดื่มตอนกลางคืน เช่น บริเวณถนนโพธิ์ศรี ถนนศรีสุข ถนนทหาร พื้นที่

สาธารณะประเภททางเท้ากลับมีชีวิตในตอนกลางคืนช่วงขณะรูปแบบพื้นที่สาธารณะลักษณะเส้นทาง (Linear) ข้างต้น พบว่ารูปแบบของพื้นที่ดังกล่าวถึงแม้จะมีชื่อเรียกที่ชัดเจนแต่ในบางครั้งกลับพบว่าความเป็นเส้นทางนั้นมีความหมายที่เปลี่ยนไป เช่น การหยุดทำกิจกรรมเมื่อมีแรงดึงดูดในช่วงของการเดินหรือเคลื่อนผ่าน

กรอบปัจจัยกำหนดคุณสมบัติพื้นที่สาธารณะที่จะนำไปศึกษาความสัมพันธ์กับการใช้พื้นที่

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่สาธารณะในเมืองทั้งด้านความหมาย ความสำคัญรวมถึงลักษณะทางกายภาพของนักคิดนั้นได้พบว่าสามารถจัดกลุ่มปัจจัยที่นักคิดต่างๆ ได้อ้างอิงและให้ความสำคัญ 3 กลุ่ม คือ

1. บทบาท ความหมาย และความชัดเจนของพื้นที่สาธารณะ

หมายถึง ความชัดเจนของพื้นที่ที่มีความหมายมีความสำคัญในตัวเช่น การเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ การเป็นพื้นที่สำหรับจัดกิจกรรมประเพณี เช่น จัตุรัสเมือง ซึ่งผู้คนสามารถรับรู้เข้าใจได้ ในประเด็นนี้ตัวอย่างนักคิดที่ให้ความสำคัญได้แก่ Tschumi (1990) ได้ให้นิยามพื้นที่สาธารณะโดยให้ความสำคัญกับความหมายและคุณสมบัติตามธรรมชาติของพื้นที่ Gehl (1987) กล่าวว่า กิจกรรมที่เกิดขึ้น ทำให้พื้นที่ที่มีความหมายสอดคล้องกับ Whyte (1980) และ Jacobs (1961) ที่มองกิจกรรมที่เกิดขึ้น จะสร้างแรงดึงดูด และสร้างความปลอดภัยให้บริเวณ

2. บริบทที่ตั้งและความเชื่อมโยง

ได้แก่ การเข้าถึงพื้นที่ ความเชื่อมโยงพื้นที่กับบริเวณต่างๆ รวมไปถึงความสามารถในการมองเห็น การรับรู้ทางสายตา ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่สาธารณะนั้นกับบริบทข้างเคียง เช่น ติดกับรั้ว หรือ อาคารพาณิชย์ ตัวอย่างนักคิดที่ให้ความสำคัญเช่น Jacobs (1961) กล่าวว่า การเปิดประตู หน้าต่างเชื่อมต่อโดยตรงกับพื้นที่ที่จะสร้างความปลอดภัยและสนับสนุนการใช้พื้นที่ Marcus & Francis (1990) พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อพื้นที่สาธารณะ ได้แก่ มุมมอง (Visual Complex) และที่ตั้ง (Location) ของพื้นที่สาธารณะ การให้ความสำคัญต่อบริบทโดยรอบในการกำหนดพื้นที่ว่าง (Space) โดย Tschumi (1990) ผลการศึกษาของ อริยา (545) พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนทำให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดกิจกรรมสาธารณะบนถนน ส่วนการศึกษาการใช้พื้นที่ทุ่งศรีเมือง C&A LAB (2545) พบว่าสาเหตุส่วนหนึ่งคือ พื้นที่สาธารณะขาดความสัมพันธ์กับบริบทและกิจกรรมการใช้ชีวิตประจำวันของพื้นที่

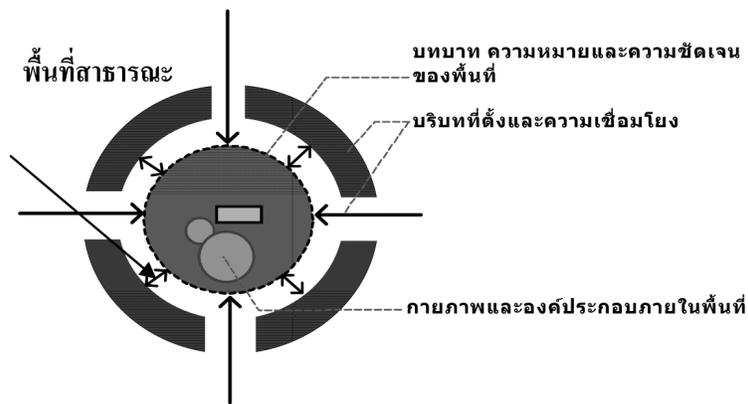
และได้เสนอสร้างความสัมพันธ์ ความเชื่อมโยงระหว่างทุ่งศรีเมือง กับบริบทโดยรอบ

3. กายภาพและองค์ประกอบภายใน

หมายถึง คุณสมบัติ ลักษณะทางกายภาพและองค์ประกอบต่างๆที่อยู่ในพื้นที่สาธารณะนั้นๆเช่น มีที่นั่ง มีร่มเงา มีพื้นผิวที่ดี ตัวอย่างนักคิดที่เห็นว่าปัจจัยนี้เป็นปัจจัยสำคัญต่อเหตุผลของการใช้พื้นที่ เช่น Whyte(1980) มีความเห็นว่า ปัจจัยทางกายภาพ การจัดวางที่นั่งจะดึงดูดคนมาใช้พื้นที่ Gehl(1987) เห็น

ว่า บรรยากาศ อุณหภูมิ ที่เหมาะสม คุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีจะเป็นปัจจัยดึงดูดคนเข้ามาใช้พื้นที่ Carr ,et.al (1992) เสนอว่า มีปัจจัย 5 ประเภท ที่มีผลต่อการใช้พื้นที่ ได้แก่ ความสบาย (Comfort), ความผ่อนคลาย (Relax), การมีประสบการณ์ร่วมในกิจกรรม(Active Engagement)การมีประสบการณ์ร่วมแบบเป็นผู้สังเกต (Passive Engagement) และความต้องการค้นหาสิ่งรอบตัว (Discovery) ส่วน Marcus & Francis (1990) ได้เสนอว่าปัจจัยที่มีผลต่อการใช้พื้นที่ได้แก่ ขนาดของพื้นที่ เป็นต้น

ปัจจัยกำหนดคุณสมบัติพื้นที่สาธารณะนี้จะนำไปวิเคราะห์ความสัมพันธ์การใช้พื้นที่ในขั้นตอนต่อไป

ภาพที่ 1 แสดงแผนภาพ ปัจจัยกำหนดคุณสมบัติพื้นที่สาธารณะที่จะนำไปศึกษาความสัมพันธ์กับการใช้พื้นที่

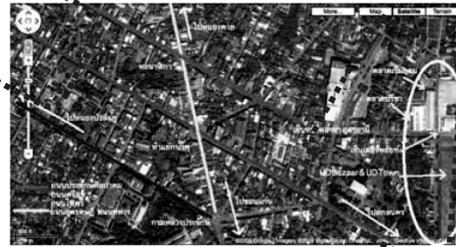
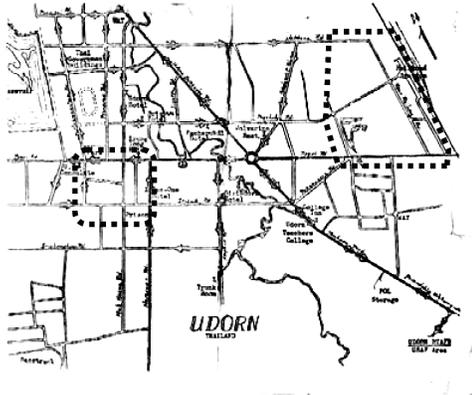
ย่านการค้าเมืองอุดรธานี

เมืองในเมืองไทยโดยส่วนใหญ่เป็นเมืองศูนย์กลางเดี่ยว มีย่านการค้าอยู่ใจกลางเมือง เมื่อเมืองขยายตัวตามภาวะเศรษฐกิจก็ทำให้ย่านการค้าขยายตัวออกจากศูนย์กลางในรูปแบบต่างๆ เช่นขยายตัวไปตามถนนสายหลัก ขยายตัวไปตามโครงสร้างที่มีแรงดึงดูด เช่น ห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ย่านการค้าเมืองอุดรธานีก็เช่นเดียวกัน เริ่มก่อเกิดความเป็นย่านการค้าในช่วงพัฒนาการสู่ความเป็นเมืองหลังมีการก่อตั้งค่ายเพื่อปกป้องดินแดนจากกระแสการค้าอาณานิคมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าให้พระเจ้านองยาเธอกรมหมื่นประจักษ์ศิลปาคม เป็นข้าหลวงใหญ่หัวเมืองลาวพวน ซึ่งประจำอยู่ที่เมืองหนองคาย มีวัตถุประสงค์ในการรักษาชายแดนที่ติดกับญวนและเขมรซึ่งถูกฝรั่งเศสครอบครองทั้งหมดเมื่อปี พ.ศ.2428 และในปี พ.ศ.2436 สัญญาคำหามรัฐบาลไทย

ตั้งกองทัพทางลำน้ำโขงน้อยกว่า 25 กิโลเมตร จึงเป็นเหตุต้องย้ายค่ายมาที่เมืองอุดรธานี(บ้านหมากแข้ง)ในปัจจุบัน ในช่วงต่อจากนี้เอง ที่ทำให้เกิดการค้าขายในรูปแบบตลาดเริ่มขึ้นทางทิศใต้ของทุ่งศรีเมือง จนชาติจีนเข้ามาค้าขายโดยเฉพาะในปี พ.ศ.2470 จนชาติญวนซึ่งได้เข้ามาหลายครั้งตั้งแต่การย้ายค่ายและช่วงสงครามกับฝรั่งเศสในปี พ.ศ.2485 ถึง พ.ศ.2488 (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย, 2542) หลังจากนั้นก็มีพัฒนาการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน จึงถือได้ว่าบริเวณนี้เป็นย่านการค้าเริ่มแรกของเมืองอุดรธานี พัฒนาการของเมืองอุดรธานีในช่วงปี พ.ศ.2442 ถึง พ.ศ.2457 นี้เองที่ทำให้เมืองอุดรธานีมีระบบโครงข่ายแนวแกนเป็นโครงสร้างทางกายภาพเมืองที่ชัดเจน จากการตัดถนนสายหลัก ได้แก่ ถนนประจักษ์ ถนนโพธิ์ศรี ถนนศรีสุข สู่สถานีรถไฟ ทำให้ย่านการค้าขยายตัวตามแนวแกนตะวันตกเฉียงเหนือไปทางตะวันออกเฉียงใต้ ถนนสายหลักเชื่อมโยงกับสถานีรถไฟ (ภาพที่ 1) ในบริเวณใกล้เคียง

นี้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีการก่อสร้างสถานีรถไฟโดยสาร ตลาดสด ทำให้บริเวณใกล้สถานีรถไฟนี้มีแรงดึงดูดการลงทุน มีห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ โรงแรมขนาดใหญ่ โรงพยาบาลเอกชน

ขนาดใหญ่เกิดขึ้นหลายแห่ง จึงอาจกล่าวได้ว่าบริเวณนี้เป็นย่านการค้าใหม่ในเมืองในปัจจุบัน (ภาพที่ 2)

สัญลักษณ์
 ความหมาย
 ขอบเขตพื้นที่ศึกษา

ภาพที่ 2 แสดง แผนที่เชิงโครงสร้าง ถนนสายหลัก ย่านการค้าเมืองอุดรธานี ที่เขียนขึ้นในช่วงเวลาที่ต่างกัน โดยแผนที่ด้านซ้ายเขียนในปี ค.ศ. 1968 โดยทหารอเมริกัน ด้านขวาเป็นแผนที่แนะนำเมืองอุดรธานีโดย สมาชิกในเว็บไซต์ www.skyscrapercity.com ในชื่อ KhunWasut ที่มา : <http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=210294&page=983>

ขอบเขตการศึกษา

ศึกษาความหนาแน่น ความกระจุกหรือกระจายตัวของ ความหลากหลายคน กิจกรรม และช่วงเวลา ที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ สาธารณะ บริเวณต่างๆที่ฝังตัวอยู่ในย่านการค้า วิเคราะห์หาความสัมพันธ์กับปัจจัยกำหนดคุณสมบัติพื้นที่สาธารณะที่ได้จำแนกไว้ก่อนหน้านี้ จะสามารถค้นพบเหตุและผลของบริเวณที่มีความมีชีวิตชีวาในย่านการค้าได้ ส่วนด้านพื้นที่ศึกษาได้แบ่งการศึกษาย่านการค้าออกเป็น 2 ย่าน อันเนื่องจากทั้งสองย่านพื้นที่มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นทางกายภาพ เช่น ขนาดสัดส่วนของอาคารต่อพื้นที่สาธารณะ โครงข่ายระบบถนน เช่น ย่านการค้าเก่า ประกอบไปด้วยอาคารพาณิชย์ขนาดเล็กกระจายหนาแน่นไปทั่วทั้งย่าน และมีโครงข่ายถนนตัดกันเป็นบล็อกขนาดเล็ก ส่วนย่านการค้าใหม่ รูปแบบถนนเป็นบล็อกขนาดใหญ่ อาคารขนาดใหญ่ และมีอาคารพาณิชย์กระจายตัว นอกจากนั้นยังมีความแตกต่างด้านขนาดมูลค่าทางเศรษฐกิจ รูปแบบวิถีชีวิต เช่น วิธีการเดินตลาดสดกับวิถีคนเดินห้างสรรพสินค้า เป็นต้น การศึกษาเชิงเปรียบเทียบพื้นที่ทั้งสองลักษณะจะช่วยให้ได้เห็นชีวิตเมืองทั้งในแบบเดิมและแบบใหม่ครอบคลุมเนื้อหาที่น่าสนใจได้ รายละเอียดพื้นที่ทั้งสองได้แก่

1. ย่านการค้าเก่า

ครอบคลุมช่วง ถนนโพธิ์ศรีตัดกับถนนหมากแข้งไปด้านทิศตะวันตกถึงแนวตัดกับถนนมุขมนตรีภาพรวมของย่าน เป็นย่าน

การค้าที่คาดว่าจะมีวิวัฒนาการมาพร้อมการก่อตั้งเมืองจากการศึกษาทางประวัติศาสตร์ ภายในย่านมีตลาดสดสองแห่ง ห้างสรรพสินค้าขนาดกลางหนึ่งแห่ง ห้างร้าน อาคารพาณิชย์ที่ขายสินค้าหลากหลาย พร้อมทั้งโรงแรมอีก 3 แห่ง ธนาคาร 3 แห่ง พื้นที่สาธารณะที่สำรวจและจำแนกเพื่อศึกษาในย่านนี้ได้แก่

- 1) พื้นที่สาธารณะลักษณะพื้นที่ (Area) มี 1 แห่งได้แก่ ลานทุ่งศรีเมือง
- 2) พื้นที่สาธารณะลักษณะเส้นทาง (Linear) ได้แก่ ทางเดินเท้าบริเวณต่างๆในย่านที่มีบริบทสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน 8 บริเวณ

พื้นที่สาธารณะย่อยๆที่ฝังตัวในย่านการค้าเก่าเพื่อการศึกษานี้มีดังนี้

1. ลานทุ่งศรีเมืองทางทิศใต้
2. ทางเท้าหน้าทุ่งศรีเมือง
3. ทางเท้าหน้าธนาคาร
4. ทางเท้าหน้าห้างสรรพสินค้าขนาดกลาง
5. ทางเท้าหน้าอาคารพาณิชย์
6. ทางเท้าหน้าตลาด
7. ทางเท้าและถนนระหว่างตลาด
8. ทางเท้าหน้าโรงแรม
9. ทางเท้าริมรั้วบ้านพักข้าราชการ

2. ย่านการค้าใหม่

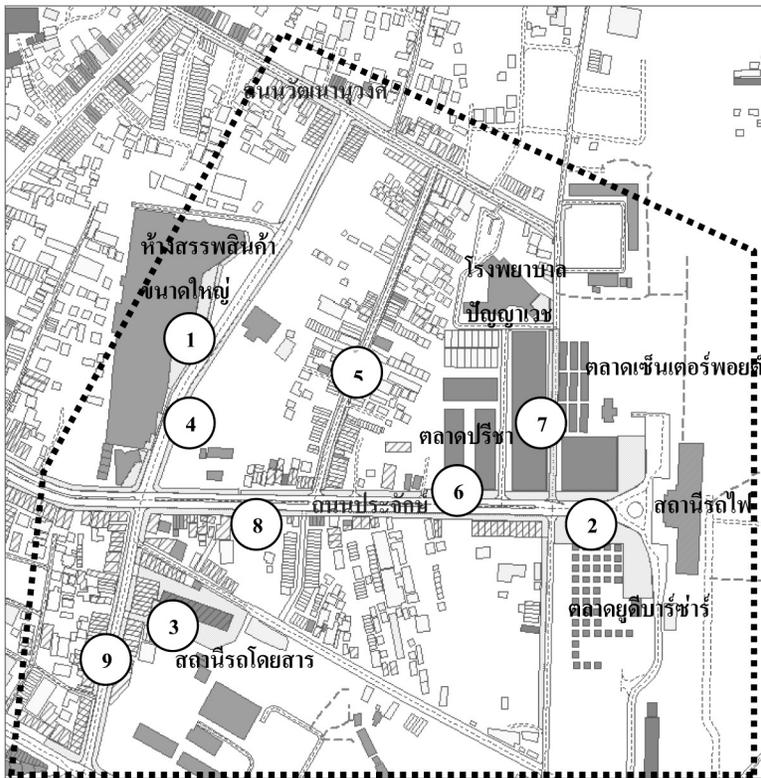
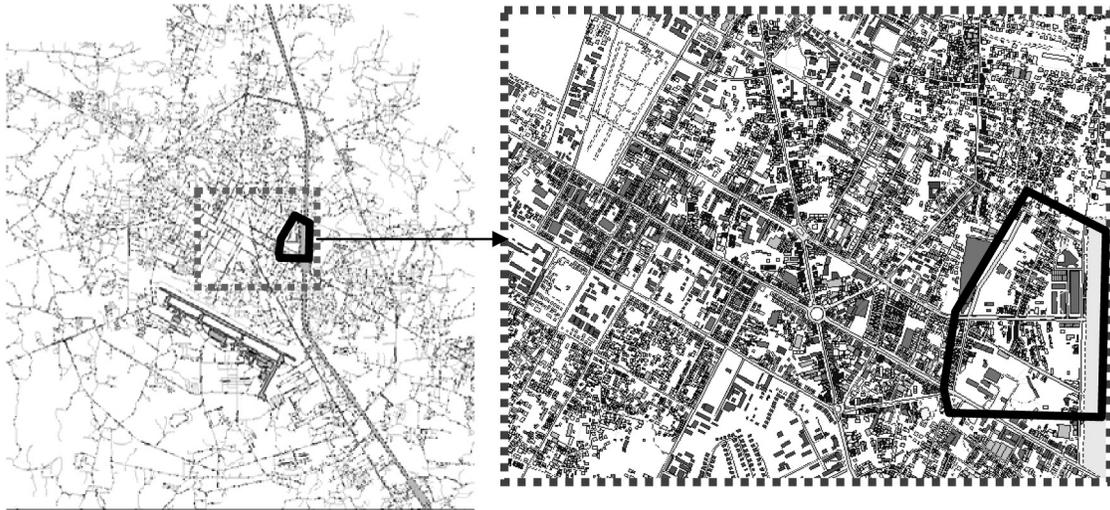
ย่านการค้าภาพรวมของย่านพื้นที่ เป็นย่านการค้าที่มีแรงดึงดูดสูงจากองค์ประกอบภายในย่านอันได้แก่ห้างสรรพสินค้า ตลาดสด ตลาดกลางคืน สถานีรถไฟ สถานีรถโดยสาร โรงแรม ผับ ภัตตาคาร โรงพยาบาลเอกชน ซึ่งเดิมทีบริเวณนี้มีเพียง สถานีรถไฟ สถานีขนส่ง โรงแรมเจริญโฮเต็ล และตลาดสดไทยอีสาน เป็นองค์ประกอบที่โดดเด่น ภายหลังปี พ.ศ.2530 ได้เกิดขึ้นของห้างสรรพสินค้าเจริญศรีคอมเพล็กซ์ และจากนั้นเกิดตลาดเริ่มอุดม โรงพยาบาลเอกชนปัญญาเวช ตลาดกลางคืนเซ็นเตอร์พอยต์ และตลาดปริชาในปี 2551 ล่าสุดเกิดตลาดยูตีบาร์ซ่า ซึ่งมีแนวคิดเป็นตลาดการค้าที่รองรับกิจกรรมการใช้ชีวิตคนรุ่นใหม่เป็นจุดขายโครงการ ขณะที่กระแสโลกาภิวัตน์และค่านิยมการมาท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียของชนชาติตะวันตก พื้นที่บางส่วนกลายเป็นผับบาร์ หรือที่เรียกกันทั่วไปคือ “บาร์ฝรั่ง” เหมือนอีกหลายเมืองโดยเฉพาะในเมืองท่องเที่ยวทั้งไทยและภูมิภาคใกล้เคียง พื้นที่สาธารณะในย่านการค้าใหม่นี้ประกอบด้วย

1) พื้นที่สาธารณะลักษณะพื้นที่ (Area) มี 3 แห่งได้แก่ พลาซ่าหน้าห้างสรรพสินค้า ลานหน้าสถานีรถไฟ พื้นที่รอบสถานีขนส่งรถโดยสารประจำทาง

2) พื้นที่สาธารณะลักษณะเส้นทาง (Linear) ได้แก่ ทางเดินเท้าบริเวณต่างๆ ในย่านที่มีบริบทสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน 6 บริเวณ

พื้นที่สาธารณะย่อยๆ ที่ฝังตัวในย่านการค้าใหม่เพื่อการศึกษานี้มีดังนี้

1. พลาซ่าหน้าห้างสรรพสินค้า
2. ลานหน้าสถานีรถไฟ
3. พื้นที่รอบสถานีขนส่งรถโดยสารประจำทาง
4. ทางเท้าหน้าลานจอดรถ
5. ทางเท้าและถนนในซอยชุมชน
6. ทางเท้าหน้าตลาด
7. ทางเท้าและถนนระหว่างตลาด
8. ทางเท้าหน้ารั้ว
9. ทางเท้าหน้าอาคารพาณิชย์

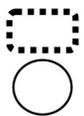

บริเวณพลาซ่าหน้าห้างสรรพสินค้า

บริเวณถนนระหว่างตลาดกลางคืน

สัญลักษณ์

ความหมาย

- ขอบเขตพื้นที่ศึกษา
- บริเวณพื้นที่สาธารณะที่ศึกษา

ภาพที่ 4 แสดงพื้นที่ศึกษาย่านการค้าใหม่

วิธีการศึกษา

ผลการศึกษาลักษณะการใช้พื้นที่สาธารณะ ได้จากการสังเกตพฤติกรรมและกิจกรรมที่ถูกบันทึกและจำแนกลงบนแผนผังพื้นที่สาธารณะทั้งสองย่านการค้า 18 บริเวณ โดยทำการเก็บข้อมูลด้วยการบันทึกภาพต่อเนื่องรอบพื้นที่ (Snap shot) ทำการบันทึก 3 รอบในหนึ่งช่วงเวลาคือช่วงเช้า เวลา 06.00 น.-08.00 น. ช่วงกลางวัน 11.00 น.-13.00 น. ช่วงเย็น 17.00 น.-19.00 น. เก็บข้อมูลในวันปกติในวันอังคาร วันพุธ หรือวันพฤหัสบดี และวันหยุดเก็บข้อมูลในวันเสาร์ซึ่งช่วงเวลาและวันดังกล่าวจะสะท้อนการใช้พื้นที่สาธารณะในชีวิตประจำวันปกติได้ชัดเจนที่สุด จากนั้นบันทึกข้อมูลการใช้พื้นที่ลงบนแผนผังพื้นที่สาธารณะที่ได้วิเคราะห์ทางกายภาพแล้วด้วยการใช้โปรแกรม Map info ในการแสดงผลข้อมูลที่ทำกรบันทึกแบ่งเป็น 2 ด้านคือด้านผู้ใช้พื้นที่และด้านการใช้พื้นที่ ผู้ใช้พื้นที่เป็นการจำแนกเพศ วัย และกลุ่มสังคม ส่วนด้านการใช้พื้นที่จำแนกเป็นพฤติกรรมและกิจกรรมการใช้พื้นที่ดังนี้

พฤติกรรมการใช้พื้นที่ ตำแหน่งและความหนาแน่นของพฤติกรรมของผู้ใช้พื้นที่ จะทำให้ทราบถึงความต้องการและความสัมพันธ์ระหว่างการใช้พื้นที่สาธารณะบริเวณนั้นๆ ได้ โดยพฤติกรรมการนั่งจะแสดงออกถึงการจับจองพื้นที่หรือการหยุดทำกิจกรรมเป็นเวลานาน เช่น การนั่งรอ การนั่งพักผ่อนดูคนผ่านไปมา การจับจองพื้นที่เพื่อค้าขายบนทางเท้า การศึกษาโดยการซ้อนทับลงบนพื้นที่ที่ผ่านการวิเคราะห์จะทำให้เห็นความสัมพันธ์ว่าปัจจัยด้านใดที่เป็นสาเหตุการเกิดพฤติกรรมดังกล่าว พฤติกรรมการยืนจะแสดงออกถึงการหยุดทำกิจกรรมชั่วคราว เช่น การหยุดจับจ่ายซื้อของ ยืนรอรถ ยืนคุยกัน ซึ่งจะมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไปและหากบริเวณใดที่มีการหยุดยืนทำกิจกรรมมากๆ ก็จะสร้างความเป็นศูนย์รวมกิจกรรม (Node) ให้กับย่านนั้นๆ สร้างความหมายและความมีชีวิตชีวาให้ย่านพื้นที่ได้ ส่วนพฤติกรรมการเดิน จะสะท้อนถึงความเคลื่อนไหว และความคึกคักที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ นอกจากนั้นยังสะท้อนถึงภาวะเศรษฐกิจในบริเวณนั้นด้วย

กิจกรรมการใช้พื้นที่ ได้อ้างอิงจากการศึกษาของ Gehl (1987) จำแนกเป็น กิจกรรมปกติ (Necessary Activities) เป็นกิจกรรมที่เป็นปกติวิสัยที่จำเป็นต้องทำของคนตามวัตถุประสงค์ของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เช่น การเดินทางไปทำงาน ไปโรงเรียน การยืนคอยรถประจำทาง เป็นต้น กิจกรรมทางเลือกหรือมีเงื่อนไข (Optional Activities) เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไข หรือ ทางเลือก เช่น การออกมาสัมผัสบรรยากาศ ซึ่งจะมีปัจจัยที่ส่งเสริมให้คนดำเนินกิจกรรม เช่น บรรยากาศ และคุณภาพ

ของสิ่งแวดล้อม และ กิจกรรมทางสังคม (Social Activities) เป็นกิจกรรมทางสังคมต่างๆ เช่น การจับกลุ่มเล่นของเด็ก การพบปะพูดคุย หรือการออกมาทำกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นบนพื้นที่สาธารณะ โดยลักษณะกิจกรรมทางสังคมมีความหลากหลาย ขึ้นกับกลุ่มสังคม ความต้องการสภาพแวดล้อม สถานที่และบริบทของพื้นที่สาธารณะ โดยเฉพาะกิจกรรมทางเลือกและกิจกรรมทางสังคม จะแสดงออกถึงความต้องการพื้นที่ที่ตอบสนองต่อการใช้ชีวิตประจำวันโดยทั่วไป ตัวอย่างเช่น การเกิดกิจกรรมทางสังคมเกิดขึ้นบนพื้นที่ที่ไม่ได้รับออกแบบไว้รองรับบนทางเท้าหรือบนถนน ขณะที่ไม่เกิดขึ้นบนพื้นที่ที่ออกแบบไว้ เช่น สวนสาธารณะ จะสะท้อนถึงพื้นที่ทางสังคมที่แท้จริงในย่านการค้าและอะไรคือองค์ประกอบปัจจัยที่เป็นสาเหตุหรือสนับสนุนการเกิดกิจกรรมดังกล่าว

ผลการศึกษา

ความมีชีวิตชีวาของย่านการค้าเมืองอุดรธานี ซึ่งได้จากการวัดความหลากหลายของคน กิจกรรมและช่วงเวลาที่เกิดขึ้นบนพื้นที่สาธารณะย่อยๆ บริเวณต่างๆ ของทั้งสองย่าน พบว่ามีความเหมือนและแตกต่างกันและความหนาแน่นของการใช้ยังสัมพันธ์กับลักษณะปัจจัยกำหนดคุณสมบัติพื้นที่สาธารณะในแต่ละบริเวณ โดยได้ยกตัวอย่างบางพื้นที่ย่อยที่แตกต่างกันชัดเจนที่สุดของย่านทั้งสองด้วยดังนี้

ย่านการค้าเก่า

การใช้พื้นที่มีชีวิตชีวามากที่สุดได้แก่ พื้นที่ประเภททางเท้าที่มีบริบทตลาด อาคารพาณิชย์และถนนระหว่างตลาด รองลงมาเป็นหน้าห้างสรรพสินค้าขนาดกลางและธนาคาร ส่วนพื้นที่ที่ไม่มีการใช้ที่ส่งเสริมความมีชีวิตชีวาได้แก่ ฟุ้งศรีเมือง ทางเท้าที่มีบริบททุ่งศรีเมือง ตามแนวรั้วและหน้าโรงแรม

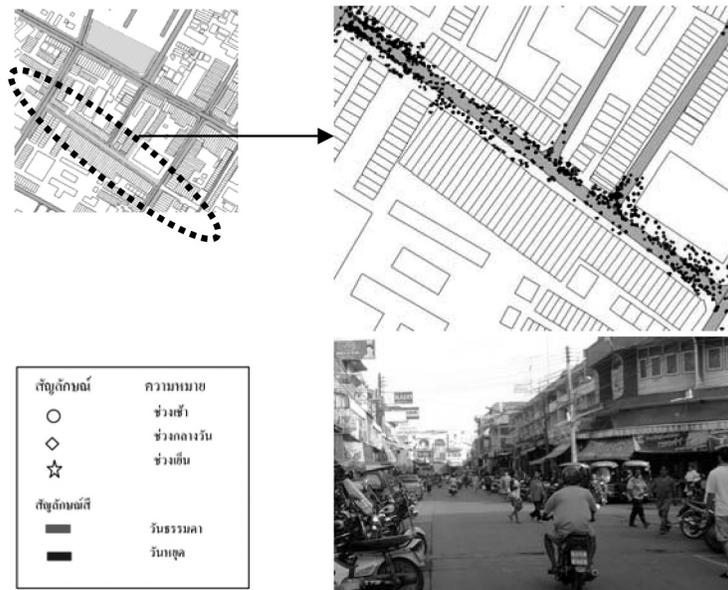
พื้นที่ที่มีชีวิตชีวาที่สุดตัวอย่างเช่น

- ถนนระหว่างตลาดเทศบาล 1 และตลาดเทศบาล 2 ด้วยที่ตั้งและบริบทของถนนสายนี้เชื่อมต่อระหว่างตลาดและหน้าด้วยอาคารพาณิชย์ทั้งสองด้านในระยะทางประมาณ 250 เมตร ถนนเส้นนี้จึงถูกรับรู้ได้ในเชิงบทบาทด้านกิจกรรมการค้าขายสามารถเข้าถึงได้ทั้งรถยนต์และการเดินเท้า ส่วนด้านกายภาพมีพื้นที่ผิวที่ดีแต่ขาดร่มเงาและองค์ประกอบอื่นๆ

การใช้พื้นที่ พบว่าเป็นถนนที่มีชีวิตชีวาโดยมีความถี่ในการใช้พื้นที่เกือบทั้งวัน จะมีความหนาแน่นในช่วงเช้าจนถึงบ่าย ช่วงตอนเย็นถึงค่ำจึงบางตาลงบ้าง ผู้ใช้พื้นที่มีความหลากหลายทั้งเพศ วัย และกลุ่มสังคม ถึงแม้กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าและกลุ่มผู้มาจับจ่าย

ซื้อของจะเป็นกลุ่มหลัก แต่ก็พบว่ายังมีกลุ่มเด็กนักเรียน และผู้สูงอายุ เข้ามาใช้พื้นที่ด้วย ขณะที่พบว่ามียุทธกรรมการเดินและหยุดยืนทำกิจกรรมบนพื้นที่ถนนที่คึกคัก รวมถึงยุทธกรรมการนั่งในเขตถนนนี้ ได้แก่ การนั่งบนรถจักรยานยนต์ที่จอดตามข้างทางเกือบตลอดแนว

ส่วนกิจกรรมที่เกิดขึ้นถึงแม้กิจกรรมหลักจะเป็นกิจกรรมที่ดำเนินในชีวิตประจำวันในการจับจ่ายซื้อของแล้ว กิจกรรมทางเลือกก็สามารถพบได้ทั่วไป นอกจากนี้ถนนสายนี้ยังเป็นพื้นที่ทางสังคมรวมอยู่ด้วย

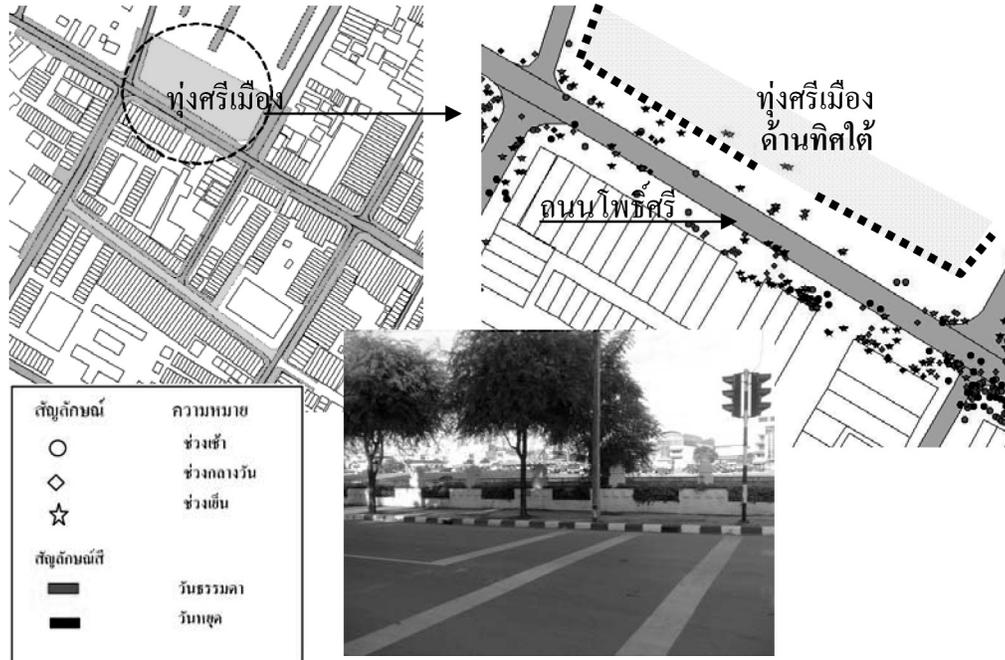
ภาพที่ 5 แสดงความถี่และลักษณะการใช้พื้นที่บริเวณถนนระหว่างตลาด

พื้นที่ที่มีชีวิตชีวาน้อยที่สุดตัวอย่างเช่น

- พื้นที่ลานทางทิศใต้ของทุ่งศรีเมือง

เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมประเพณีเป็นบทบาทสำคัญตำแหน่งที่ตั้งอยู่ใจกลางเมือง ในระดับเมืองสามารถเข้าถึงจากย่านอื่นๆได้สะดวก แต่ด้วยการจำกัดทางเข้าออกด้วยรั้วต้นไม้เตี้ยๆ ทำให้ตัวพื้นที่ขาดความสัมพันธ์กับบริบทและปัญหาการเข้าถึงในระดับพื้นที่ ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่มีคุณภาพดีทั้งพื้นผิวและมีการมีเงาในบางส่วนของพื้นที่

การใช้พื้นที่พบว่า ไม่ส่งเสริมความมีชีวิตชีวาของเมือง โดยไม่พบการใช้งานที่หลากหลาย ทั้งคน กิจกรรม และเวลา ทั้งวันปกติและวันหยุด จากข้อมูลมีการใช้พื้นที่ประเภทกิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมทางเลือกในตอนเย็นเท่านั้น ความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณการใช้พื้นที่กับคุณภาพของพื้นที่ พบว่า มีการใช้พื้นที่น้อย สัมพันธ์กับพื้นที่ไม่มีกิจกรรมเป็นแรงดึงดูดและข้อจำกัดการเข้าถึง ถึงแม้จะมีความหมายเชิงวัฒนธรรมและลักษณะทางกายภาพที่ออกแบบรองรับไว้โดยมีพื้นผิว ที่นั่ง และร่มเงาในพื้นที่

ภาพที่ 6 แสดงความถี่และลักษณะการใช้พื้นที่บริเวณทุ่งศรีเมืองด้านทิศใต้

ความสัมพันธ์ปัจจัยกำหนดคุณสมบัติพื้นที่สาธารณะกับการใช้พื้นที่ที่ส่งเสริมความมีชีวิตชีวาย่านการค้าเก่าสามารถลำดับได้ ดังนี้

1. ความสัมพันธ์กับบริบทของพื้นที่ กล่าวคือ บริบทที่เป็นการใช้ประโยชน์หลากหลายตลอดเวลา และเปิดความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับพื้นที่สาธารณะนั้นโดยตรง พื้นที่สาธารณะบริเวณต่อเนื่องจะถูกใช้อย่างมีชีวิตชีวาตามไปด้วย ขณะที่หากพื้นที่สาธารณะนั้นขาดความสัมพันธ์กับบริบทเช่นมีแนวรั้วกั้นการจำกัดการเข้าออก สูหรือบริบทนั้นไม่มีความหลากหลายจะทำให้การใช้พื้นที่เบาบางและไม่มีชีวิตชีวา

2. บทบาทความหมายและความชัดเจนด้านกิจกรรมในพื้นที่จะพบว่าหากในพื้นที่สาธารณะที่ศึกษามีบทบาทเชิงกิจกรรม เช่น การตั้งร้านขายของแผงลอยจะเป็นส่วนหนึ่งทำให้เกิดการใช้พื้นที่หลากหลายเช่นพื้นที่หน้าอาคารที่มีการวางขายสินค้าบนทางเท้า

3. กายภาพและองค์ประกอบภายในจะเป็นปัจจัยช่วยสนับสนุนให้พื้นที่สาธารณะมีความหลากหลายด้วยพฤติกรรมและกิจกรรมนอกจากกิจกรรมตามปกติเท่านั้นโดยยังพบว่าปัจจัยกายภาพภายในพื้นที่ดีเพียงอย่างเดียวไม่สามารถดึงดูดคนเข้ามาใช้พื้นที่เช่นบริเวณทุ่งศรีเมืองและทางเท้าบริเวณติดกับทุ่งศรีเมืองและตามแนวรั้วที่มีความร่มรื่นและที่นั่ง (ภาพที่ 5)

ย่านการค้าใหม่

การใช้พื้นที่มีชีวิตชีวามากที่สุดได้แก่ ทางเท้าหน้าอาคารพาณิชย์ รองลงมาเป็นพลาซ่าหน้าห้างสรรพสินค้าและทางเดินเท้าหน้าตลาด ถนนที่ขนานด้วยตลาดกลางคืน และรองลงมาอีกเป็นพื้นที่โล่งหน้าสถานีรถไฟ พื้นที่รอบสถานีรถโดยสาร พื้นที่สาธารณะที่ขาดความมีชีวิตชีวาได้แก่ทางเท้าหน้ารั้ว หน้าลานจอดรถและในซอยชุมชน

พื้นที่ที่มีชีวิตชีวามากที่สุดตัวอย่างเช่น

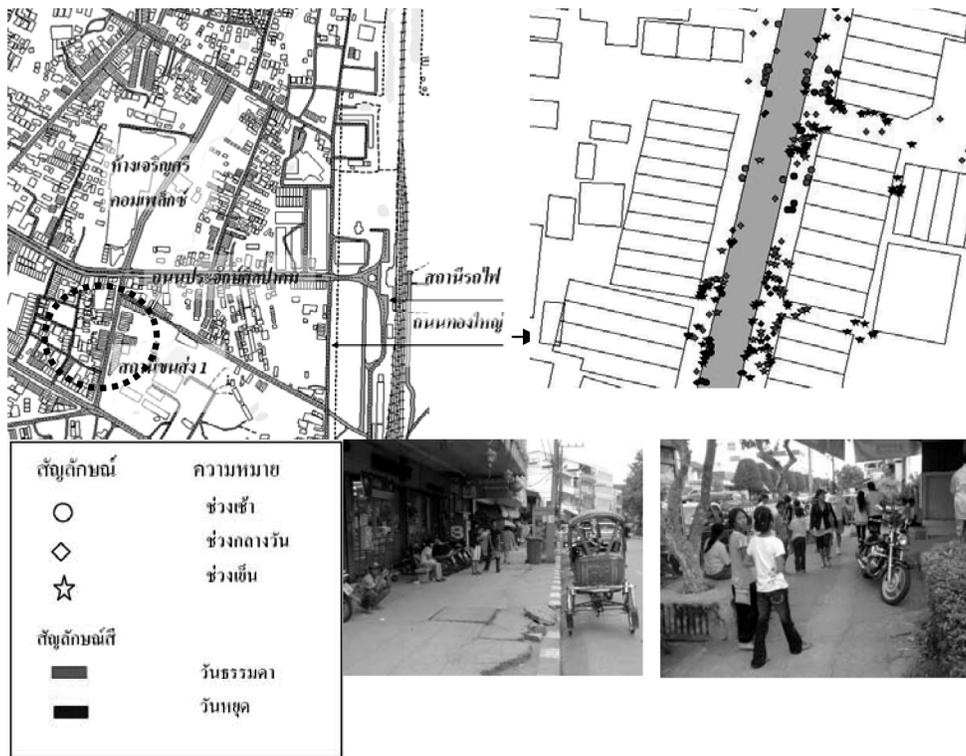
- ทางเท้าหน้าอาคารพาณิชย์ย่านการค้าใหม่

ในลักษณะของพื้นที่ทางเท้าที่เกาะตัวไปกับด้านหน้าอาคารพาณิชย์ที่มีสินค้าที่หลากหลาย ด้านบทบาทและความชัดเจนของพื้นที่นอกจากเป็นพื้นที่สำหรับเดินเท้าโดยทั่วไปแล้วยังพบว่ามีกรวางขายสินค้า แผงลอย ร้านรถเข็นอาหารที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป็นกิจกรรมที่สร้างความหมายเพิ่มขึ้นของทางเท้าในย่านนี้ ทางกายภาพมีพื้นที่ดีแต่ขาดร่มเงา

ปริมาณการใช้พื้นที่ที่มีความหนาแน่นคือคึกคักเกือบทั้งวัน โดยเฉพาะตอนเย็น ด้านผู้ใช้มีความหลากหลายกลุ่มสังคม เพศ และวัยโดยส่วนใหญ่เป็นวัยทำงาน วัยรุ่น ด้านพฤติกรรมพบว่ามีการรูปแบบทั้งการนั่ง การยืนและการเดินที่พลุกพล่าน ลักษณะกิจกรรมส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมหลักที่ดำเนินในชีวิตประจำวัน รองลงมาเป็นกิจกรรมทางเลือกและกิจกรรมทางสังคม

จากผลการใช้พื้นที่ พบว่ามีอิทธิพลปัจจัยบริบทที่ตั้งและความเชื่อมโยงของพื้นที่เป็นหลักและปัจจัยสนับสนุนได้แก่ ปัจจัย

บทบาทที่มีกิจกรรมการค้าขายในพื้นที่ และปัจจัยกายภาพด้านพื้นที่ผิวของทางเดินเท้า (ภาพที่ 6)

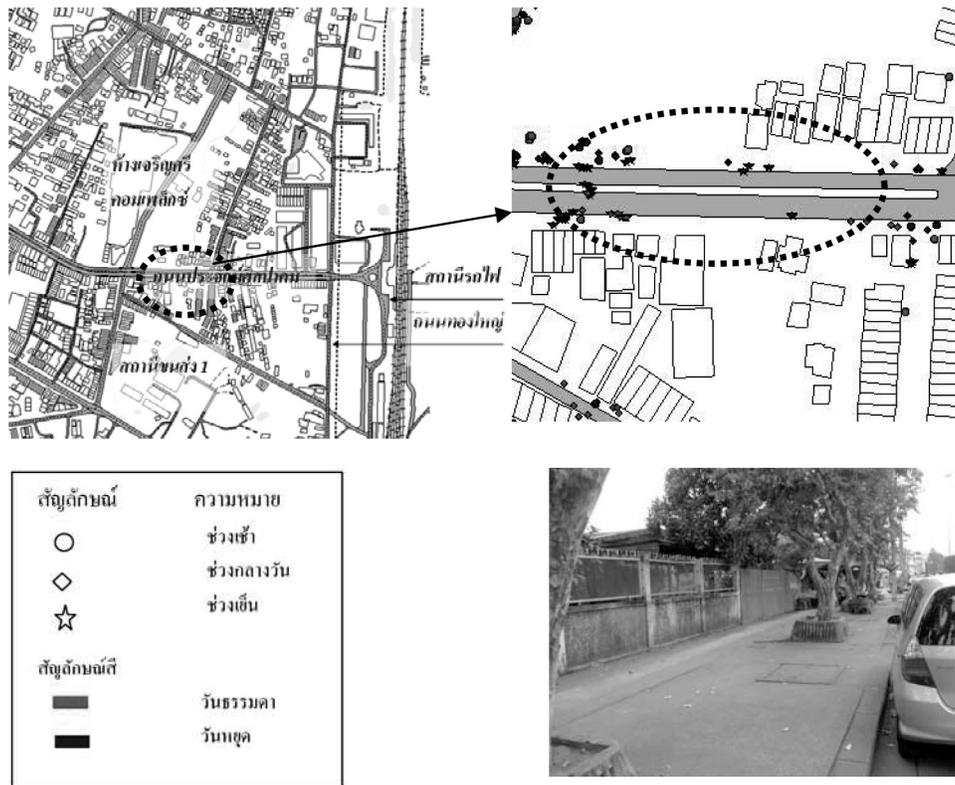
ภาพที่ 7 แสดงความถี่และลักษณะการใช้พื้นที่บริเวณทางเท้าหน้าอาคารพาณิชย์ย่านการค้าใหม่

พื้นที่ที่มีชีวิตชีวน้อยที่สุดในย่านการค้าใหม่ ตัวอย่างเช่น

- ทางเท้าบริเวณหน้ารั้ว

พื้นที่ไม่มีบทบาทอื่นนอกจากพื้นที่สำหรับทางเดินเท้าขาดกิจกรรมในพื้นที่ ด้านบริบทที่ตั้งและความเชื่อมโยงของพื้นที่สามารถเข้าถึงสะดวกซึ่งขนานไปกับถนนประจำชั้เชื่อมโยงห่างสรรพสินค้าขนาดใหญ่กับตลาดกลางคืนที่มีแรงดึงดูดสูงมีความเชื่อมโยงทางสายตาดีแต่ขาดความสัมพันธ์กับบริบทข้างเคียงคือมีรั้วเป็นองค์ประกอบปิดกั้นระหว่างพื้นที่การใช้ประโยชน์ที่ดินกับทางเท้า ด้านกายภาพพื้นผิวดี เขตทางเดินกว้าง มีร่มเงาและขอบกระถางที่สามารถนั่งได้ตลอดแนว

การใช้พื้นที่เบาบางทั้งวันธรรมดาและวันหยุด กิจกรรมการใช้พื้นที่เป็นกิจกรรมด้านการดำเนินชีวิตปกติ คือการเดินผ่านของคนทั่วไป เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับคุณภาพพื้นที่ การใช้พื้นที่ที่เบาบางสัมพันธ์กับความไม่มีบทบาทอื่นดึงดูดการใช้พื้นที่และตัวพื้นที่เองขาดความสัมพันธ์กับบริบทโดยมีรั้วเป็นอุปสรรคแม้กายภาพจะมีร่มเงาและที่นั่ง (ภาพที่ 7)

ภาพที่ 8 แสดงความถี่และลักษณะการใช้พื้นที่บริเวณทางเดินเท้าหน้ารั้ว

ความสัมพันธ์ปัจจัยกำหนดคุณสมบัติพื้นที่สาธารณะกับการใช้พื้นที่ที่ส่งเสริมความมีชีวิตชีวาสามารถลำดับได้ ดังนี้

1. ความสัมพันธ์กับบริบทที่ตั้ง ทางเท้าหน้าอาคารพาณิชย์ที่เชื่อมโยงกับการใช้ประโยชน์อาคารที่มีความหลากหลายร้านค้าและบริการ และดำเนินการตลอดทั้งวัน ทำให้พื้นที่ถูกใช้ตลอดทั้งวัน ต่างจากพื้นที่บริเวณหน้าสถานีรถไฟและใกล้ตลาดกลางคืน อิทธิพลจากการเปิดดำเนินการของบริบท (ตลาด) เฉพาะในช่วงเย็น ทำให้พื้นที่สาธารณะในบริเวณนี้ขาดความมีชีวิตชีวาในช่วงกลางวัน

2. บทบาท ความหมาย ความชัดเจนของพื้นที่ และสภาพภาพของพื้นที่เป็นปัจจัยรองที่สนับสนุนการใช้พื้นที่ เช่น ลานพลาซ่าหน้าห้างซึ่งเป็นพื้นที่จัดกิจกรรมส่งเสริมการขายมีที่นั่งและร่มเงา ช่วยทำให้มีพฤติกรรมและกิจกรรมการใช้ที่หลากหลายตามมา แต่ก็มีข้อจำกัดในเรื่องเวลาในการใช้พื้นที่เช่น ช่วงเช้าถึง 11.00 น. ก่อนห้างเปิด

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ปัจจัยกำหนดคุณสมบัติพื้นที่สาธารณะกับการใช้พื้นที่

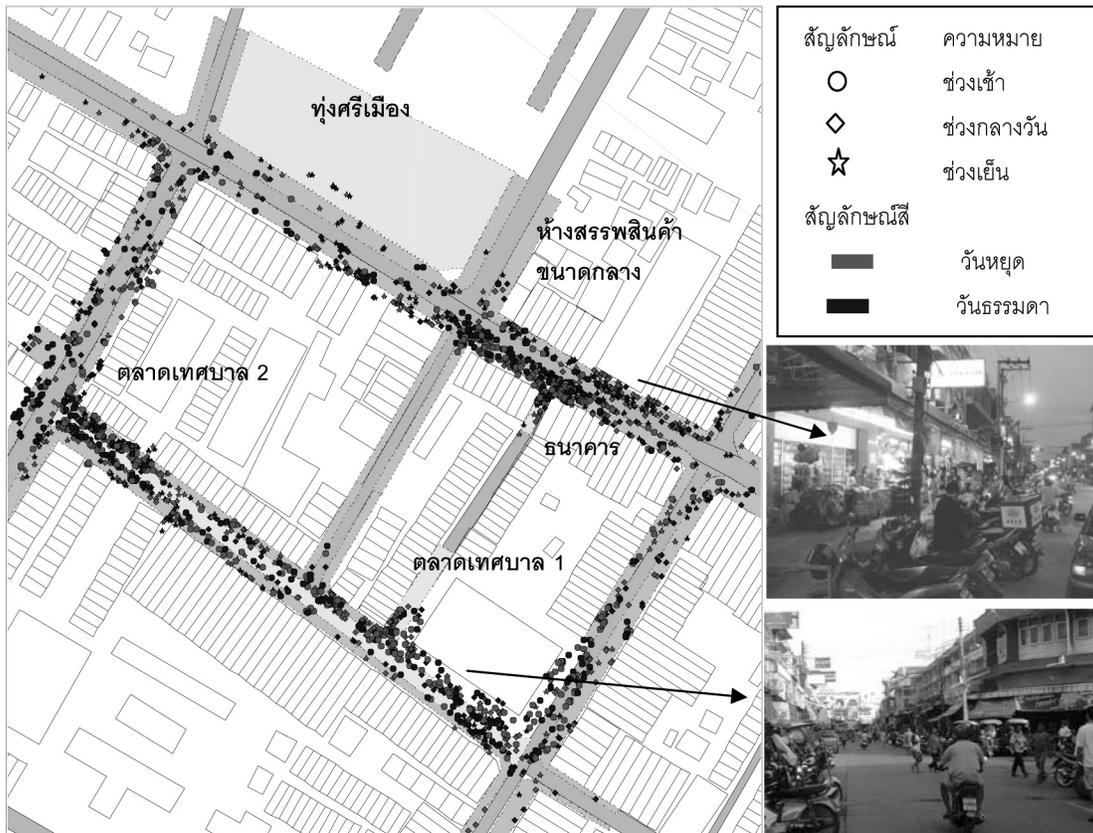
สามารถจัดลำดับได้ ดังนี้

1. ความสัมพันธ์กับบริบทของพื้นที่ กล่าวคือ บริบทที่เป็นการใช้ประโยชน์หลากหลายตลอดเวลา และเปิดความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับพื้นที่สาธารณะนั้นโดยตรง พื้นที่สาธารณะบริเวณต่อเนื่องจะถูกใช้อย่างมีชีวิตชีวาตามไปด้วย ขณะที่หากพื้นที่สาธารณะนั้นขาดความสัมพันธ์กับบริบทเช่นมีแนวรั้วกั้นการจำกัดการเข้าออก สู่หรือบริบทนั้นไม่มีความหลากหลายจะทำให้การใช้พื้นที่เบาบางและไม่มีชีวิตชีวา

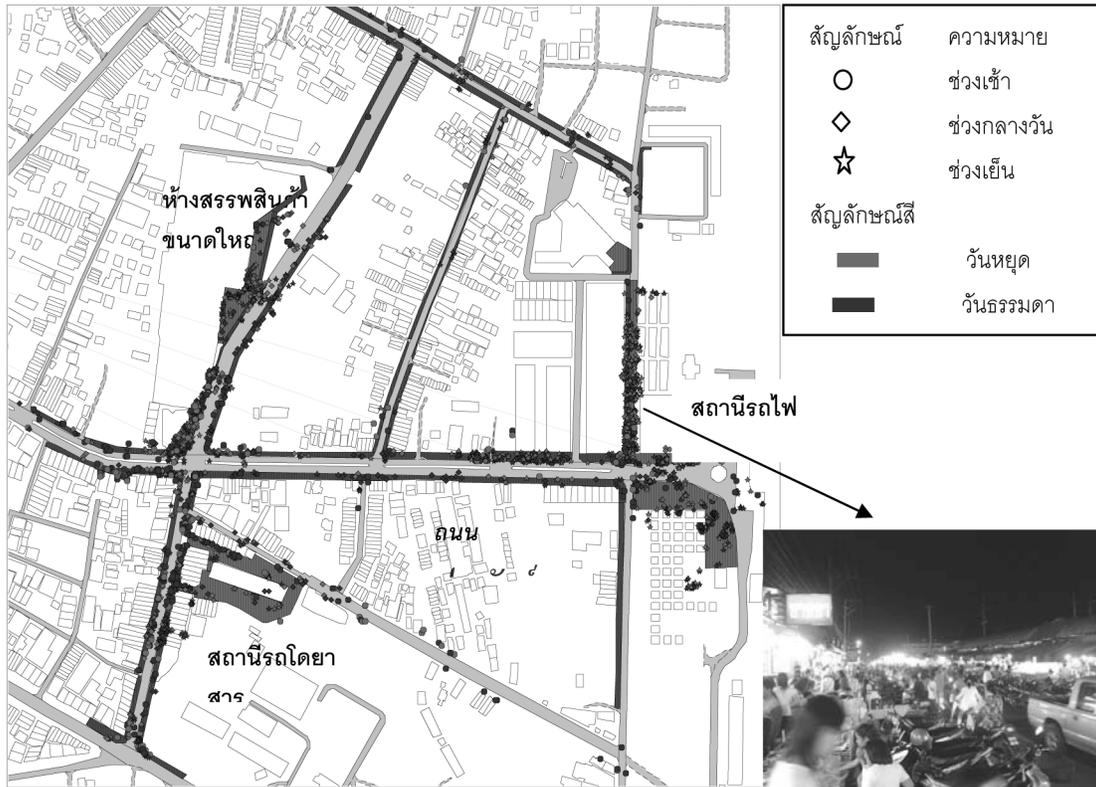
2. บทบาทความหมายและความชัดเจนที่เป็นรูปแบบเชิงกิจกรรมในพื้นที่จะสนับสนุนการใช้พื้นที่มากกว่าบทบาทเชิงสัญลักษณ์ เช่น ทุกศรีเมืองซึ่งมีบทบาทเป็นลานโล่งที่สำคัญของเมือง เกิดการใช้พื้นที่ที่ไม่ส่งเสริมความมีชีวิตชีวาเท่าที่ควร แตกต่างจากพื้นที่ทางเท้าหน้าอาคารที่มีการตั้งแผงลอยถือเป็นบทบาทเชิงกิจกรรมประเภทหนึ่งในพื้นที่สาธารณะทางเท้า นั้น ทำให้หน้าอาคารที่ทางเท้าไม่ค่อยสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ภายในกลับมีชีวิตชีวาขึ้นได้

3. ภาพลักษณ์และองค์ประกอบภายในจะเป็นปัจจัยในลักษณะสนับสนุนให้พื้นที่สาธารณะเกิดการใช้ที่สมบูรณ์ขึ้นมากกว่าจะเป็นปัจจัยหลัก พบว่าปัจจัยกายภาพภายในพื้นที่ดีเพียงอย่างเดียวไม่สามารถดึงดูดคนเข้ามาใช้พื้นที่เช่นบริเวณทุ่งศรีเมืองทางเท้าบริเวณติดกับทุ่งศรีเมืองและตามแนวรั้วที่มีความร่มรื่นและที่นั่ง แต่กลับพบว่ากิจกรรมทางเลือกและกิจกรรมทางสังคมเกิดขึ้นในบริเวณไม่ห่างจากแหล่งกิจกรรมปกติทั้งคนในพื้นที่(เจ้าของ

อาคาร พนักงาน ผู้อาศัยในพื้นที่) และคนนอกพื้นที่(ผู้มาใช้บริการทางการค้า นักท่องเที่ยว) มากกว่า โดยคนจะอาศัยบริเวณที่ตอบสนองกิจกรรมและพฤติกรรมนั้นๆผ่านการสร้างพื้นที่ส่วนบุคคลให้เกิดขึ้นบนพื้นที่สาธารณะที่ไม่ได้จัดไว้รองรับ เช่นการจับกลุ่มนั่งสนทนาหรือพักผ่อนโดยยกเก้าอี้พลาสติกมานั่ง การหลบมุมนั่งอ่านหนังสือพิมพ์บนขอบยกระดับหน้าอาคาร การออกมาพบปะผู้คนในตลาด (ภาพที่ 10)

ภาพที่ 9 แสดงความหนาแน่นการใช้พื้นที่สาธารณะย่านการค้าเก่าบริเวณต่างๆ

ภาพที่ 10 แสดงความหนาแน่นการใช้พื้นที่สาธารณะย่านการค้าใหม่บริเวณต่างๆ

ภาพที่ 11 แสดงตัวอย่างพฤติกรรมคนนั่งในพื้นที่สาธารณะย่านการค้าในบริเวณที่ไม่ห่างจากกิจกรรมหลักและทางกายภาพไม่ได้ออกแบบไว้รองรับ

ลักษณะกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่สาธารณะ

กิจกรรมปกติ(Necessary Activity)

เกิดขึ้นทั่วไปในย่านการค้าทั้งสองย่านโดยความหนาแน่นของกิจกรรมปกติจะสัมพันธ์กับช่วงเวลาที่ยุบรวมกิจกรรมหลักในย่านเปิดดำเนินกิจการที่คึกคัก ได้แก่ ตลาดสดในย่านการค้าเก่าในช่วงเช้า ตลาดหน้าสถานีรถไฟช่วงค่ำ ห้างสรรพสินค้าช่วงกลางวัน และวันหยุด และสถานีรถสารประจำทางโดยเฉพาะ ช่วงเวลารถเข้า-ออก สายทางไกล ๆ ซึ่งมักจะออกพร้อมๆกัน อาจกล่าวได้ว่า ศูนย์รวมกิจกรรมเป็นแรงดึงดูดให้ย่านการค้ามีความคึกคักมีชีวิตชีวาจากความพลุกพล่านของคนจำนวนมากเข้ามาใช้บริการ

กิจกรรมทางเลือก(Optional Activity)

บริเวณที่เกิดกิจกรรมทางเลือกจะมีสองลักษณะที่ชัดเจน โดยกลุ่มผู้ใช้ ลักษณะแรกเป็นการใช้พื้นที่สาธารณะในลักษณะกิจกรรมทางเลือกโดยกลุ่มผู้ใช้บริการในพื้นที่ เช่น เจ้าของอาคารร้านค้า ผู้ให้บริการรับจ้าง ซึ่งพื้นที่ที่ใช้จะอยู่บริเวณต่อเนื่องและใกล้เคียง อีกลักษณะหนึ่งคือกลุ่มผู้เข้ามาใช้บริการกิจกรรมในย่านจะสัมพันธ์กับแรงดึงดูดของลักษณะทางการค้าต่าง ๆ ในย่าน และสัมพันธ์กับช่วงเวลาพักผ่อนและนันทนาการคือช่วงเย็น อาจกล่าวได้ว่าในย่านการค้าพื้นที่สาธารณะที่อยู่บริเวณต่อเนื่องกับอาคารร้านค้ามีความหมายรองรับการออกมาใช้ชีวิตภายนอกอาคารของผู้ให้บริการและผู้มารับบริการทางการค้าด้วย ในขณะที่ศูนย์รวมกิจกรรมที่มีความคึกคักก็เป็นแรงดึงดูดให้พื้นที่สาธารณะในบริเวณนั้นมีความหมายของการใช้ชีวิตมากกว่าการออกมาใช้บริการการค้าอย่างเดียว กล่าวคือมีลักษณะของการใช้พื้นที่เพื่อการพักผ่อนนันทนาการโดยสังเกตได้จากการใช้พื้นที่เพื่อกิจกรรมทางเลือกที่มากขึ้นในบริเวณนั้น ๆ

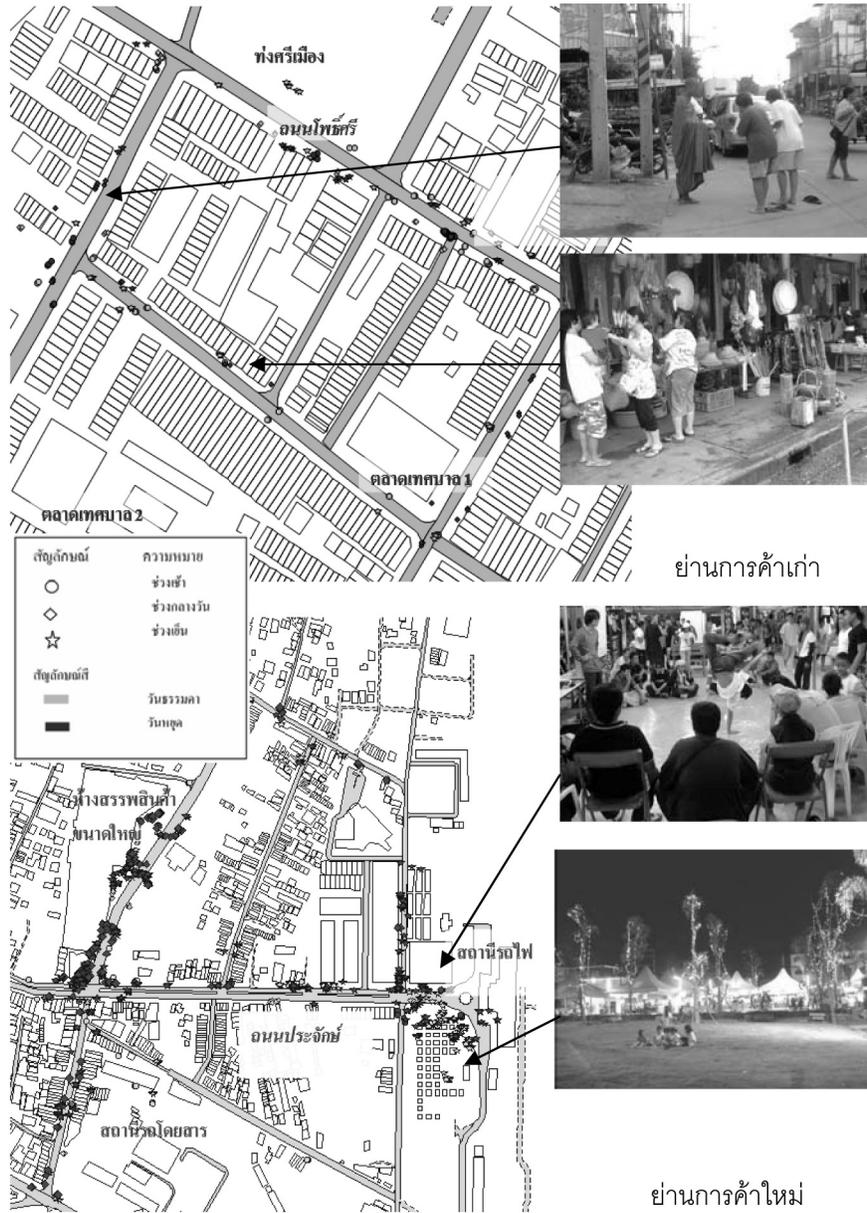
กิจกรรมทางสังคม(Social Activity)

พบว่า พื้นที่สาธารณะที่ฝังตัวอยู่ในย่านการค้าเป็นพื้นที่ทางสังคมในสองลักษณะคือ พื้นที่รองรับกิจกรรมทางสังคมของกลุ่มคนในพื้นที่ และกลุ่มผู้เข้ามาใช้บริการต่าง ๆ ของพื้นที่ ซึ่งมีรายละเอียดที่ต่างกันดังนี้

- กลุ่มคนในพื้นที่ ได้แก่ ผู้ให้บริการทางการค้า เช่น ร้านค้า เจ้าของกิจการ พนักงาน รวมถึง ผู้ประกอบการรับจ้าง จะใช้พื้นที่สาธารณะบริเวณใกล้เคียง เป็นพื้นที่ทางสังคมไปด้วย โดยเฉพาะช่วงพักรอลูกค้า และช่วงเวลาพักผ่อนตอนเย็นก่อนเปิดกิจการเช่นการใช้พื้นที่หน้าร้านในการเลี้ยงลูก เป็นที่เล่นของเด็ก พบปะผู้คน กลุ่มรับจ้างก็จะอาศัยพื้นที่สาธารณะทางเท้า ขอบกระถาง หน้าบันได หรือบนรถรับจ้าง เป็นพื้นที่จับกลุ่มสนทนาเล่นเกมส์ โดยเฉพาะช่วงรอลูกค้าเช่นกัน

- กลุ่มคนนอกพื้นที่หรือผู้เข้ามาใช้บริการทางการค้าของย่าน จะจับกลุ่มพักผ่อนสนทนากันในบริเวณที่ไม่ไกลจากแหล่งกิจกรรมทางการค้าที่เข้ามาใช้บริการ เช่น หน้าห้างสรรพสินค้า บริเวณใกล้ตลาด หรือสถานีรถโดยสารประจำทางในช่วงเวลากลางวันโดยทั่วไป ส่วนช่วงเย็นถึงค่ำ เกิดกิจกรรมทางสังคมที่หนาแน่น คึกคักน่าสนใจในบริเวณตลาดกลางคืน หน้าสถานีรถไฟ ซึ่งเป็นผลจากปัจจัยหลายอย่าง ได้แก่ กิจกรรมหลักที่ดึงดูดผู้คน คือตลาดกลางคืน ร้านอาหารเครื่องดื่ม พื้นที่สาธารณะลักษณะลานกิจกรรมสนามหญ้า สวนหย่อม และช่วงเวลาแห่งการพักผ่อนนันทนาการในตอนเย็นจึงดึงดูดให้คนนอกพื้นที่ที่เข้ามาใช้พื้นที่บริเวณนี้ในกิจกรรมทางสังคม เช่น การพบปะสังสรรค์จับกลุ่มกันของผู้ใหญ่ สนามและลานเป็นพื้นที่จับกลุ่มเล่นของเด็กเล็ก ลานกลางแจ้งเป็นพื้นที่รวมกลุ่มกิจกรรมของวัยรุ่น เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป กิจกรรมทางสังคมได้เกิดขึ้นทั่วไปในย่านพื้นที่ในช่วงเวลากลางวัน ที่สัมพันธ์กับกิจกรรมหลักทางการให้บริการต่างๆในย่าน โดยใช้ทางเท้าบริเวณใกล้เคียง และส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทางสังคมของผู้อาศัย ทำงานในพื้นที่ ส่วนผู้เข้ามาใช้บริการย่านการค้า กิจกรรมในสังคมจะเกิดขึ้นหนาแน่นคึกคักด้วยแรงดึงดูดของกิจกรรมทางการค้าและช่วงเวลาพักผ่อนนันทนาการ เช่น ในช่วงวันหยุดและในช่วงเย็นหลังเลิกงาน แต่ที่น่าสังเกตคือกิจกรรมทางสังคมมักจะไม่เกิดขึ้นบริเวณห่างไกลกิจกรรมทางการค้าในย่านการค้าทั้งสอง

ภาพที่ 12 การใช้พื้นที่กิจกรรมทางสังคม(Social Activity)

บทสรุป

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้พื้นที่สาธารณะทั้ง 18 พื้นที่ย่อยของทั้งสองย่าน ความมีชีวิตชีวาของเมืองซึ่งหมายถึงพื้นที่นั้นๆถูกใช้โดยหลากหลายกลุ่มคน หลากหลายกิจกรรม และหลากหลายช่วงเวลา พบว่า

ย่านการค้าเก่า ซึ่งมีโครงข่ายถนนตัดกันสร้างพื้นที่ (Block) ขนาดเล็ก มีพัฒนาการต่อเนื่องมาจากการเริ่มเป็นเมืองการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารแบบผสมผสานหลากหลายทั้ง

อาคารพาณิชย์ ห้างสรรพสินค้าขนาดกลาง โรงแรม ธนาคาร และตลาด จากผลการศึกษาที่มีความหนาแน่นการใช้พื้นที่สาธารณะค่อนข้างคงที่ตึกคักตลอดทั้งวันเกือบทั่วทั้งย่าน มีผู้ใช้หลากหลายกลุ่ม หลากหลายกิจกรรม และหลากหลายช่วงเวลา สามารถรับรู้ได้ถึงความ เป็นย่านที่มีชีวิตปกติ (Daily life)

พื้นที่ที่มีความมีชีวิตชีวาที่สุดย่านการค้าเก่า ได้แก่ พื้นที่ทางเท้าหน้าอาคารพาณิชย์ที่มีกิจกรรมทางการค้าหลากหลาย หน้าตลาด หน้าห้างสรรพสินค้าขนาดกลาง หน้าธนาคาร และถนน

ระหว่างตลาด พื้นที่ที่ไม่มีชีวิตชีวาในย่านการค้าเก่า ได้แก่ ทางเท้าหรือพื้นที่สาธารณะที่ห่างไกลกิจกรรม คือ ทางเท้าติดหน้ารั้วบริเวณทุ่งศรีเมืองซึ่งไม่มีกิจกรรม

ย่านการค้าใหม่ ระบบโครงข่ายถนนตัดกันสร้างพื้นที่ (Block) ขนาดใหญ่ ทำให้การเดินทางจากแยกหนึ่งถึงแยกหนึ่งไกลเกินระยะเดินที่เหมาะสม อีกทั้งแหล่งกิจกรรมอยู่ห่างกันขาดความต่อเนื่อง ทำให้การใช้พื้นที่สาธารณะกระจุกตัวหนาแน่นเฉพาะในบริเวณใกล้แหล่งกิจกรรมที่มีแรงดึงดูด โดยเฉพาะห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ ตลาดกลางคืน และสถานีรถไฟโดยสาร ทำให้เกิดการรับรู้ในความเป็นย่านที่ตอบสนองการใช้เป็นการเฉพาะกิจกรรม (Event) เฉพาะกลุ่มและเฉพาะช่วงเวลา

พื้นที่ที่มีความมีชีวิตชีวาทั้งวันในย่านการค้าใหม่ ได้แก่ ทางเดินเท้าหน้าอาคารพาณิชย์ที่มีการค้าขายที่หลากหลาย ส่วนพื้นที่ที่มีความมีชีวิตชีวาชั่วคราว ได้แก่ บริเวณตลาดกลางคืน และหน้าห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ที่จะคึกคักช่วงเวลาดำเนินกิจการและจะเงียบเหงาไร้ชีวิต บริเวณใกล้สถานีรถไฟและสถานีรถไฟโดยสารในช่วงที่ไม่มีรถเข้าออก พื้นที่ที่ไม่มีชีวิตชีวาในย่านการค้าใหม่ ได้แก่ ทางเท้าหรือพื้นที่สาธารณะที่ห่างไกลกิจกรรม เช่น ทางเท้าตามแนวรั้ว

กล่าวโดยสรุป ย่านการค้าที่มีกิจกรรมการค้าที่หลากหลายผสมผสานและมีแรงดึงดูด ประกอบกับระบบโครงข่ายที่เหมาะสม โดยเฉพาะโครงข่ายที่เหมาะสมต่อการเดินทางต่อเนื่อง มีระยะจากแยกถึงแยกที่ไม่ไกลเกินไป การใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารมีความสัมพันธ์กับพื้นที่สาธารณะโดยตรง มีอิทธิพลต่อการส่งเสริมในย่านการค้ามีชีวิตชีวา ในกรณีของการศึกษาเปรียบเทียบในครั้งนี้จึงได้พบว่า ย่านการค้าเก่ามีการใช้พื้นที่สาธารณะที่สร้างความมีชีวิตชีวาทั้งวันมากกว่าย่านการค้าใหม่

ข้อค้นพบและประเด็นเสนอแนะจากการศึกษา

จากการศึกษาความมีชีวิตชีวากับการใช้พื้นที่สาธารณะ ย่านการค้าได้ค้นพบประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

1. พื้นที่สาธารณะที่จะส่งเสริมให้เกิดความมีชีวิตชีวาควรจะต้องมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกับบริบท ตัวพื้นที่ควรมีหรือสามารถรองรับกิจกรรมเพื่อสร้างแรงดึงดูดการใช้ให้เหมาะสม และควรพัฒนาทางกายภาพของพื้นที่สาธารณะที่มีการใช้งานหนาแน่น

มากอยู่แล้วให้รองรับการใช้ในมิติด้านกิจกรรมทางเลือก (Optional Activity) และกิจกรรมทางสังคม (Social Activity) จะตอบสนองความต้องการของผู้ใช้และสร้างบรรยากาศที่ดี น่าอยู่ของย่านโดยตรง

2. พื้นที่ที่ขาดความมีชีวิตชีวา ควรเสริมกิจกรรมโดยเฉพาะกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการการใช้ในชีวิตประจำวัน (Daily life) และควรเปิดพื้นที่ให้สัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์อาคารหรือที่ดิน เพื่อไม่ให้เกิดจุดอับและขาดความต่อเนื่องของการใช้พื้นที่สาธารณะ

3. พื้นที่สาธารณะที่มีกายภาพที่ดี เพียงอย่างเดียวโดยปราศจากกิจกรรมและขาดความสัมพันธ์กับบริบท ไม่ส่งเสริมความมีชีวิตชีวาของเมืองได้

4. ปรากฏการณ์ “การมีชีวิตชีวาชั่วคราว” (Temporary Mass Movement)

ย่านการค้าใหม่โครงสร้างของย่านที่ตั้งจุดคนจำนวนมาก ได้แก่ ห้างสรรพสินค้า ตลาดกลางคืน สถานีโดยสารและสถานีรถไฟ ทำให้ผู้ใช้พื้นที่สาธารณะมีความหนาแน่นสูงในช่วงเวลาดำเนินการของการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคารของพื้นที่ดังกล่าว ทำให้การใช้พื้นที่สูงมากแล้วเงียบทันทีที่กิจกรรมนั้นปิดลง ปัญหาก็คือการจราจรคับคั่ง เกิดปัญหาการติด โดยเฉพาะในช่วงที่ห้างปิดและรถขบวนโดยสารเข้า-ออกในช่วงค่ำของทุกวัน แต่กลับร้างผู้คนในอีกไม่กี่นาที อาจทำให้เกิดอันตรายรูปแบบต่างๆขึ้นได้ ต่างจากย่านการค้าเก่าที่อาคารส่วนใหญ่ไม่ได้ถูกใช้รองรับปริมาณสำหรับคนจำนวนมาก ยกเว้นตลาดสด จึงมีชีวิตชีวาคงที่ทั้งวัน

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์หลักสูตรการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น โดยความกรุณาจากอาจารย์ที่ปรึกษา ได้แก่ ผศ.ดร.ปรานอม ต้นสุขานันท์ และ ผศ.ดร.นพดล ตั้งสกุล ซึ่งได้ให้การปรึกษาในทุกๆด้านตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการ องค์ความรู้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพหน้าที่การงานและการสาธารณประโยชน์ด้านการพัฒนาเมืองได้จริงและมีทิศทางที่เหมาะสม

บรรณานุกรม

- กาญจน์ นทีวุฒิกุล. 2550. **ตรรกะของการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะอย่างเนกประโยชน์ในเมืองเชียงใหม่.** วิทยานิพนธ์ (ผ.ด.) -จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรานอม ตันสุขานันท์ และ มนสิชา เพชรานนท์. 2551. **พื้นที่สาธารณะในเมือง:ชีวิตเมืองขอนแก่น.** ขอนแก่น: [ม.ป.ท].
- สุธาริน คุณผล. 2541. **บทสำรวจพื้นที่สาธารณะ.** รัฐศาสตร์สาร, 20(3).
- อริยา อรุณินท์. 2545. **การจัดกิจกรรมสาธารณะบนถนนสาธารณะ. บทวิพากษ์ถนนคนเดินและนโยบายการใช้พื้นที่ถนน กรณีศึกษากรุงเทพมหานคร.** วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ฉบับที่ 6 สารศาสตร์ 06.45, 2545.
- อภิรดี เกษมสุข และคณะ. 2003. **รายงานวิจัยเพื่อการฟื้นฟูและวางแผนความคิดเพื่อการออกแบบทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุดรธานี.** City + Architecture Lab.
- Carr, Stephen & Stone, Andrew M. 1992. **Public Space.** [n.p.]: Cambridge University Press.
- Gehl, Jan. 1987. **Life Between Buildings.** New York: Van Nostrand Reinhold.
- Jacobs, Jane. 1962. **The Death and Life of Great American Cities.** London : Cape.
- Marcus, Clare Cooper & Francis, Carolyn. 1990. **People Places.** New York: Van Nostrand Reinhold.
- Madanipour, Ali. 1996. **Design of Urban Space.** New York: John Wiley & Son.
- Moudon, Ane Vernez. 1987.**Public Streets for Public Use.** Newyork. Columbia University Press.
- Tchumi, Bernard. 1990 . **Question of Space.** London: Architectural Association.
- Whyte, William H. 1980. **The Social Life of Small Urban Spaces.** Michigan,U.S.A.MIT Press.